

Kronikk til Vårt Land, 200116, av

Morten Fastvold
(filosof og livssynshumanist)

Myten om kirkens motstand mot vitenskap

Livssynshumanister sier gjerne til sine motstandere at «du har rett til å ha dine egne meninger, men ikke til å ha dine egne fakta». Men om livssynshumanister kan ha god peiling på naturvitenskap, og der skiller noenlunde bra mellom fleip og fakta, forholder man seg langt mer lemfeldig til historien. Der florerer noen inngroddede myter som har antatt formen av egne fakta.

Det gjelder særlig synet på kirken – og kristendommen – som en motstander av vitenskap. Dette er selve yndlingsmyten, der Galileo Galilei gjerne gjøres til den fremste helten i kampen mot en bakstreversk kirke, for å få slutt på den mørke middelalderen.

Men som historikere i økende grad har påvist, var middelalderen langt fra så mørk som man har villet ha det til. Og renessansen langt mindre opplyst enn det vi helst antar. Helt siden de første universiteter ble opprettet i høymiddelalderen, har kirken bidratt til å fremme vitenskap (eller naturfilosofi, som det dengang het). Og pave Urban VIIs prosess mot Galileo i 1633 var snarere en batalje mellom to gamle venner enn noen uforsonlig åndskamp mellom tro og viten.

Myter – og da i betydningen oppfatninger som ikke stemmer med fakta (til forskjell fra religiøse og andre myter som på et metaforisk vis vil uttrykke etiske og kosmologiske sannheter) – er intet livssyn tjent med å ha. Det er jo både pinlig og lite tillitvekkende å bli grepet i faktafeil. Om man kan ha ulike oppfatninger om hvilke motiver historiske personer hadde for å gjøre det de gjorde, og om hvor stor eller liten rolle de spilte i begivenhetene man studerer, må man holde seg til det som uomtvistelig er fakta. Som at Galileo ikke ble satt i fengsel, men i husarrest i sin villa utenfor Firenze. Og at pave Urban VIII var en beundrer av Galileo dengang han het kardinal Barberini.

Hvorfor holder mange livssynshumanister seg med slike myter, samtidig som de sverger til rasjonalitet og kritisk tenkning? For å finne svaret på det, må vi søke tilbake til den sekulære humanismens barndom midt på attenhundretallet. Da foregikk det en heftig polemikk mellom evolusjonsteoriens tilhengere og kirken. Og da var det sant at kirken motsatte seg en ny og revolusjonerende vitenskapelig teori som fortjente å bli tatt på alvor.

Vikles man inn i en polemikk, er det fristende å karaktermyrde motstanderen. Like fristende er det å generalisere ut fra ett aktuelt eksempel. Naturforskeren Thomas Huxley, også kalt Darwins bulldog, gjorde begge deler. Han skrev at «utgåtte teologer ligger strødd rundt enhver vitenskaps krybbe, slik kvalte slanger ligger rundt Herkules' krybbe». Slik kirken nå motsatte seg evolusjonsteorien med nebb og klør, har den motsatt seg tidligere vitenskapelige fremskritt. Tenk bare på Galileo!

Bildet av Galileo som en vitenskapens martyr var da allerede to hundre år gammelt. Det ble skapt av dikteren John Milton, som faktisk besøkte den aldrende Galileo i hans husarrest. Milton levde i en tid da katolikker og protestanter kjempet mot hverandre med både sverd og penn, og da er det ikke så rart at han skrev like polemisk som Huxley.

Dermed oppsto en myte som passet godt med rådende historieskrivning midt på attenhundretallet. Da forfattet franskmannen Jules Michelet et bokverk om Frankrikes historie som fikk stor utbredelse. Det var også han som lanserte begrepet «renessansen» (som betyr gjenfødelse) om tidsepoken fra cirka 1350 til cirka 1650. Michelet hyller renessansen for å ha gjenfødt antikkens intellektuelle skatter, og dermed bryte en tusen år lang intellektuell stagnasjon.

Michelet fikk følge av sin sveitsiske kollega Jacob Burckhardt, som i 1860 utga et innflytelsesrikt verk om den italienske renessansen. Også her betones kontrasten til en angivelig mørk middelalder. Dermed syntes den gode historien om Kampen mellom tro og viten, som også var blitt formulert i opplysningstiden, å ha fått et solid historisk belegg.

Burckhardt og Michelet synes å ha projisert sin samtids tenkesett på fortiden. Dermed fikk de renessansens humanister og naturfilosofer til å virke langt mer moderne i sin livsanskuelse enn det som var tilfelle. Videre ble renessansehumanistenes høye selvbilde som fremsynte menn, enda de hovedsakelig idealiserte en fjern fortid, tatt for god fisk. Det samme ble deres desavuering av middelalderens tenkning som noe unyttig teologisk visvas. Denne oppfatningen ble siden adaptert i senere historiefremstillinger, og er blitt vår barnelærdom ved å ha glidd inn i skolens lærebøker.

I løpet av de siste hundre årene har historikere behørig dokumentert at Michelets og Burckhardts historieskriving er overforenklet og tendensiøs. Men siden dette har skjedd gradvis, gikk det ganske upåaktet hen. Paradoksalt nok er livssynshumanister blant dem som her har fulgt minst med, enda historie er en spesifikk humanistisk vitenskap. I stedet har man basert sin livsanskuelse på naturvitenskap og en juridisk fundert rettighetstenkning. Dermed begikk man en unnlåtelsessynd som dens opponenter, ikke minst fra kristelig hold, har gjort dem og alle andre oppmerksom på.

Siden vi livssynshumanister holder etikken og menneskerettighetene for å være menneskeskapt, og ikke gitt oss av noen høyere makter, må vi rimeligvis kunne redegjøre for hvordan dette skjedde – iallfall i grove trekk. Dette er et krevende prosjekt. Her til lands, hvor Human-Etisk Forbund er blitt voksen og 60 år, får vi se å gjøre vårt for å bli kvitt den tvilsomme vuggegaven livssynshumanismen fikk fra attenhundretallets polemikere og historikere.

Det kan nok smerte litt, for man blir gjerne glad i sine vuggegaver, hvor rare og misforståtte de enn er. Men siden vi vet så inderlig vel at vi ikke kan holde oss med egne fakta, må vi tilstrebe sannferdighet. Og, som et ledd i dette, innrømme at vi i synet på forholdet mellom kristentro og vitenskap generelt har tatt feil.